Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski, *Poza szlakiem. Źródła archeologiczne do dziejów małych miast Pomorza Środkowego, Część 1B, województwo koszalińskie, Koszalińskie Zeszyty Muzealne, Seria B-VIII, Archeologia, t. II, Koszalin 2012, ss. 532*

Recenzowana publikacja stanowi element większej inicjatywy wydawniczej, która ma na celu prezentację źródeł archeologicznych do dziejów miast Pomorza Środkowego. Celem pracy była prezentacja źródeł archeologicznych pozyskanych w trakcie tzw. wykopalisk miejskich. Autorzy słusznie zwracają uwagę na wieloletnie zaniedbania dotyczące opracowania i publikacji materiałów archeologicznych z badań powojennych, które dotyczą zwłaszcza stanowisk miejskich.

Praca składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza z nich zawiera wstępne zagadnienia, na które składają się cel oraz układ pracy, wykładnia pojęć, chronologia oraz stan badań. Część drugą – zasadniczą – stanowi katalog źródeł, zaś całość zamyka bibliografia.

Co jest niezwykle ważne, autorzy postanowili umieścić w katalogu, poza stanowiskami bezpośrednio łączącymi się z dziejami referowanych miast – datowanych na okres średniowiecza i czasów nowożytnych, wszystkie znane stanowiska archeologiczne. Dotyczy to więc także

stanowisk związanych z wcześniejszymi epokami. Dzięki temu książka znajduje większe grono odbiorców – specjalistów zajmujących się archeologią pradziejową, ale też miłośników regionu zainteresowanych archeologią. Warto też odnotować zamieszczenie krótkiego objaśnienia aparatu pojęciowego, który pojawia się na łamach publikacji. Jest to element użyteczny nie tylko dla czytelnika niebędącego specjalistą w dziedzinie archeologii, ale też dla samych przedstawicieli tej dyscypliny, ponieważ często nawet w ich gronie dochodzi do różnorodnego rozumienia poszczególnych określeń. Dlatego zdefiniowanie najważniejszych terminów pozwala uniknąć swoistego „zamieszania pojęciowego”. Krótki podrozdział, poświęcony kwestiom chronologii od epoki kamienia po czasy nowożytne, zilustrowany jest zestawieniami chronologiczno-kulturowymi poszczególnych epok na Pomorzu Zachodnim. Stan badań miast na Pomorzu Środkowym, ze względu na duże zróżnicowanie, prezentuje osobno każdą miejscowość w kolejności alfabetycznej.

W podsumowaniu autorzy zwracają uwagę na brak, w przypadku niektórych miast środkowopomorskich, planów zagospodarowania przestrzennego, co bardzo często skutkuje brakiem jakiegokolwiek nadzoru archeologicznego w trakcie różnorodnych inwestycji i – w konsekwencji – bezpowrotnym zniszczeniem substancji zabytkowej.

W pracy zaprezentowano źródła archeologiczne z obszaru 14 miast dawnego województwa koszalińskiego, które ułożono w kolejności alfabetycznej. Nie uwzględniono materiałów z Kołobrzegu, ponieważ od lat 80. XX wieku pozostają one w kręgu zainteresowań i badań naukowych archeologów z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. Źródła z Białogardu zostaną opublikowane w odrębnym tomie, natomiast Borne Sulinowo, Gościno i Tychowo dopiero niedawno otrzymały prawa miejskie i z tego powodu były wykluczone ze sfery zainteresowań archeologii miejskiej.

W katalogu stanowisk archeologicznych znajdują się informacje na temat lokalizacji i typu stanowiska, daty i zakresu badań samych znalezisk w formie opisu, chronologii, zbiorów oraz literatury. Poszczególne stanowiska zaprezentowano na podstawie współczesnej siatki ulic, w ramach której także przyjęto kolejność alfabetyczną, numery posesji czy numery działek. Odrębną grupę stanowią obiekty charakterystyczne, takie jak grodziska, zamki czy kościoły, które same w sobie stanowiły przedmiot badań. Ostatnią – trzecią – grupę stanowią natomiast obiekty

znane głównie z prospekcji powierzchniowych, przeprowadzonych przede wszystkim w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Opisy stanowisk uzupełniają fragmenty planów miast z orientacyjną lokalizacją poszczególnych stanowisk bądź też lokalizacją wykopów archeologicznych. Uzupełniają go liczne ryciny oraz fotografie.

Warto na zakończenie odwołać się do słów samych autorów, którzy tłumacząc tytułowe sformułowanie – *poza szlakiem* – podkreślają brak zainteresowania środowiska naukowego zabytkami archeologicznymi z tych miejscowości. Uzasadniają to między innymi mylnym wyobrażeniem na temat nader skromnego stanu badań miast Pomorza Środkowego. Mylnego, ponieważ zebranie wszystkich informacji zaowocowało powstaniem obszernego katalogu stanowisk miejskich rozpoznanych archeologicznie:

Publikacja *Poza szlakiem*, porządkując dużą pulę źródeł archeologicznych, jest zgodnie z zamysłem autorów (...) podręcznym kompendium do dalszych, bardziej pogłębionych studiów, w pierwszej mierze osadniczych, a także zbiorem materiałów porównawczych w studiach nad kulturą materialną oraz narzędziem przydatnym w badaniach nad historią naszego regionu (s. 10).

AGNIESZKA MATUSZEWSKA